

Некласична раціональність як особливість сучасного екологічного світогляду

Мірошкіна Наталія,
канд. філос. наук,
старший викладач кафедри
українознавства та суспільних наук

***Анотація:** розкривається зміст класичної раціональності як риси сучасних форм екологічного світогляду, яка викликана специфікою сучасного наукового знання та особливостями соціокультурного дискурсу.*

***Ключові слова:** біосфера, практика, екосвітогляд, антропоцентризм, біоцентризм, екоцентризм.*

Сучасний екосвітогляд представлений такими основними формами: антропоцентризм, біоцентризм, екоцентризм.

Антропоцентризм ґрунтується на визнанні унікальності статусу людини в земних та космічних структурах. Він еволюціонував від визнання людини царем природи до розуміння людини як частини географічної оболонки, що підкорена її закономірностям, але одночасно займає в неї особливе місце завдяки розуму. Перенесення принципів прав людини на все живе, всі компоненти біосфери призвели до виникнення біоцентризму. Біоцентризм вимога ставити інтереси природних об'єктів вище інтересів людини та людства (в крайнебу виразі). Екоцентризм ставить на перший план інтереси екосистем та біосфери в цілому і спрямований на пошук гармонії між людством та природою. Всі ці типи екологічного світогляду засновані на некласичній раціональності [2].

Продуктами некласичної раціональності їх робить конструктивність, контекстуальність, культурологічність, комунікативність, консенсуальність. Сучасні форми екосвідомості – світоглядні конструкти, що створені суспільними діячами, філософами, науковцями, що виступають особливими видами артефактичної реальності та частинами більш широких систем знання (дискурсів), які ніколи повністю не визначені. Плюралістичність форм екосвітогляду сприяє широкому обговоренню проблем, істинність положень антропоцентризму, біоцентризму, екоцентризму носить концесуально-експертний характер та відображає прагматику.

Некласична раціональність описує світ через такі категорії, к нестабільність, вірогідність, не лінійність, відкритість. Складноорганізовані системи, такі як біоценози, біосфера, природно-територіальні комплекси не можуть розвиватися шляхами, які їм нав'язують. Вони мають власні еволюційні закони. Практика взаємодії суспільства та природи показує, що зусилля по перетворенню таких систем дають позитивний результат тільки тоді, коли вони відповідають закономірностям розвитку таких систем. Наукове бачення розвитку складних систем на засадах некласичної раціональності ґрунтується

на засадах діалектичної єдності впорядкованості й невпорядкованості, детермінації та індетермінації, стабільності та нестабільності. Картина світу, яку надає некласична раціональність, має прикмети віртуальності, символічності [1].

Сучасні форми екологічного світогляду репрезентовані різними формами суспільної свідомості, до яких відносяться наука, релігія, мораль, мистецтво. Як наслідок, вони конструюються за параметрами науки за принципами об'єктивності, системності, структурованості, конкретності, додатковості, плюралістичності, а з іншого боку вони відображають риси, які протаміні ненауковим формам свідомості: віру, суб'єктивність, ціннісний зміст. Таким чином, вони виступають складним синтезом об'єктивного та суб'єктивного, змістовних характеристик світу та ментальних якостей суб'єкту, відображають духовно-практичне відношення до дійсності. Вони наповнені всіма стихіями людського існування: мріями, фантазією, переконаннями, сподіваннями, емоціями, помилками, моральними переживаннями, буденними уявленнями.

Норми пояснення, опису, обґрунтованості, доведеності, які пропанує некласична раціональність, відображають соціокультурні особливості розвитку суспільства. Вони направлені не стільки на пошук істини, скільки на пошуки шляхів здійснення поставлених цілей. Незалежно від того, якої форми екосвітогляду дотримується суб'єкт, поставлені цілі носять людиновимірний характер.

Ж. Делез та Ф. Гваттарі запропанували поняття різоми. Різома заснована на принципі множинності, яка носить субстативний характер. Множинність не має ні об'єкту, ні суб'єкту, тільки детермінації, величини, виміри, які не можуть змінюватись без зміни сутності. Різома завжди передбачає кон'юнкцію «і..., і..., і...». Ця кон'юнкція має достатньо сил, щоб надломити і викоренити слово «бути». Так формується образ світу, в якому буття підлягає сумніву і замінюється «між биттям», де не має сталої основи, а лише зв'язок та, фактично, не має елементів, які пов'язуються. Наприклад, якщо людина своїми діями створює умови, при яких виникають «странні атрактори», які визначають напрямок розвитку системи, то можна вважати, що людина створила такі зміни своєю діяльністю. Але такі процеси розвитку підпорядковані закономірностям розвитку систем. Тоді такі процеси можна розглядати як природні, що відображають сутності особливості об'єкта, що розвивається. Якщо людина направила воєю діяльністю розвиток системи в певне русло, то ще одночасно і природне і штучне, різниця між ними щезає.

Оскільки об'єкти біосфери людиновимірні, то пошуки істини при їх дослідженні та реалізації цілей безпосередньо стосується гуманістичних цінностей. З такими об'єктами не можна експериментувати. Як наслідок, виникають заборони на стратегії, які несуть шкоду для людства через шкоду природі. Ту виникає проблема зв'язку цінностей наукового пізнання з соціокультурними цінностями.

Список використаних джерел:

1. Зуєв В. М. Класична і некласична методологія в реаліях сучасного філософського дискурсу. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2013. № 1(37). С. 24–31. URL: <https://ela.kpi.ua/items/66d99056-9fa6-4e26-87fc-13ab17ac59e6>
2. Мірошкіна Н. В., Суріна Г. Ю. Парадигми екосвітогляду в контексті некласичної раціональності. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. 2025. № 2. С. 131-142. URL: <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2025.2.17>

Abstract: *the content of classical rationality is revealed as a feature of modern forms of ecological worldview, which is caused by the specifics of modern scientific knowledge and the peculiarities of socio-cultural discourse.*

Keywords: *biosphere, practice, eco-worldview, anthropocentrism, biocentrism, ecocentrism.*